

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

INTERPRETÁCIA ROMÁNU J. STEINBECKA OVOCIE
HNEVU

Bakalárska práca

Študijný program: učiteľstvo estetickej výchovy a výtvarného umenia

Študijný odbor: 1.1.3 učiteľstvo umelecko-výchovných a výchovných predmetov

Školiace pracovisko: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie

Školiteľ: prof. PhDr. Ľubomír Plesník, CSc.

Nitra, 2012

Mária Rusinová

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Mária Rusinová
Študijný program: učiteľstvo estetickej výchovy a výtvarného umenia
(Učiteľské štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: 1.1.3 učiteľstvo umelecko-výchovných a výchovných
predmetov
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Interpretácia románu J. Steinbecka Ovocie hnevu

Anotácia: Nastolená problematika sa v bakalárskej práci bude riešiť v sústavnom interpretačnom kontakte s konkrétnym textovým materiálom, a to formou samostatnej aplikácie poznatkov a metodologických postupov, sprostredkovaných v rámci predmetov Interpretácia slovesného diela, resp. Semiotika kultúry a umelecká komunikácia. Popri obsahovej invenčnosti sa osobitný dôraz kladie na kultivovanosť formálnej stránky výkladu: jeho jazykovej čistoty, logickej výstavby viet i textu ako celku. Zvládnutie týchto elementárnych predpokladov je podmienkou tolerovania kreatívnych a zmysluplných odchýlok od rigidných noriem, ktoré má spĺňať práca tohto typu v tradičnom poňatí.

Školiteľ: prof. PhDr. Ľubomír Plesník, CSc.
Oponent: doc. PhDr. Zoltán Rédey, PhD.
Katedra: ULUK - Ústav literárnej a umeleckej komunikácie
Vedúci katedry: prof. PhDr. Eva Kapsová, CSc.

Dátum zadania: 24.10.2010

Dátum schválenia: 08.01.2012

prof. PhDr. Eva Kapsová, CSc.

vedúci/a katedry

POĎAKOVANIE

Rada by som sa poďakovala svojmu vedúcemu bakalárskej práce, prof. PhDr. Ľubomírovi Plesníkovi, CSc., za odbornú pomoc, rady a vedenie pri písaní práce. Tiež by som sa chcela poďakovať mojej dobrej priateľke, prostredníctvom ktorej som sa dozvedela o románe Ovocie hnevu

ABSTRAKT

RUSINOVÁ, Mária: Interpretácia románu J. Steinbecka *Ovocie hnevu* [Bakalárska práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie. Školiteľ: prof. PhDr. Ľubomír Plesník, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár, Učiteľstvo umelecko-výchovných a výchovných predmetov, Estetická výchova a výtvarné umenie. Nitra : FF, 2012. 43 s.

Cieľom práce je interpretácia románu *Ovocie Hnevu*, ktorého autorom je americký spisovateľ John Steinbeck. Práca obsahuje stručný úvod, základné faktografické informácie o diele, čitateľský zážitok autorky práce, interpretáciu vybraných postáv diela a význam incipitu a explicitu tohto románu pre čitateľský zážitok recipienta. Práca sa sústreďuje najmä na vnútorné premeny hlavných hrdinov a zlomové body v ich vnímaní aktuálnej situácie v diele. Pri interpretácii práca ukazuje dôležitosť vnútorného prežívania postáv a ich následných činov, ktoré autor využil na ďalšie rozvinutie deja.

Kľúčové slová: John Steinbeck. *Ovocie hnevu*. Interpretácia. Hlavná postava

ABSTRACT

RUSINOVÁ, Mária: Interpretation of J. Steinbeck's novel The Grapes of Wrath [Bachelor thesis]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Arts. Institute of Literature and Art communication. Supervisor: prof. PhDr. Ľubomír Plesník, CSc. Level of professional qualification: Bachelor of Art, Teaching of academic subjects aesthetic education and fine arts. Nitra : FF, 2012. 43 p.

The aim of bachelor thesis is interpretation of novel The Grapes of Wrath written by American author John Steinbeck. Thesis contains brief introduction, basic factual information about the novel, reading experience of thesis' author, interpretation of the chosen characters in novel and meaning of incipit and explicit for recipient's reading experience. Thesis especially focuses on inner changes of main characters and fault points in their perception of situation in story. In interpretation, thesis shows the importance of characters' inner thinking and their consequential acts, that were used by author for following development of storyline.

Key words: John Steinbeck. The Grapes of Wrath. Interpretation. Main character

OBSAH

ÚVOD	7
1 JOHN STEINBECK A OVOCIE HNEVU	8
2 OBSAH ROMÁNU	10
3 ČITATEĽSKÝ ZÁŽITOK	13
4 ZLOMOVÉ BODY VNÍMANIA SITUÁCIE U HLAVNÝCH POSTÁV DIELA	16
4. 1 Banka.....	17
4. 2 Tom Joad.....	18
4. 3 Ma Joad	21
4. 4 Rose of Sharon	24
4. 5 Al Joad	28
4. 6 Pa Joad	31
4. 7 Jim Casy.....	34
5 INTRODUKCIA A FINÁLE.....	39
5. 1 Incipit	39
5. 2 Explicit	39
ZÁVER	42
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	43

ÚVOD

Vo svojej práci sa snažím o interpretáciu diela *Ovocie hnevu* od amerického spisovateľa Johna Steinbecka. Už po prvom prečítaní románu v slovenskom preklade vo mne zanechal silnú potrebu viac sa „dostať“ do diela, sprístupniť si ho v čo najvyššej možnej miere. Pre uskutočnenie svojho zámeru som sa rozhodla pracovať s originálom diela, aby som mala možnosť pracovať s vlastným vnímaním originálneho textu a rovinami vlastného prekladu, o ktoré by som bola ochudobnená v prípade, že pracujem s cudzím autorizovaným preloženým textom. Na základe toho sa vo svojej interpretácii zámerne nevenujem jazykovej rovine, pretože pri cudzojazyčnom diele a jeho preklade predstavuje problémový okruh, ktorý si žiada, aby sa mu venovalo samostatne.

V práci dávam prednosť tematickej rovine diela. Na *Ovocí hnevu* ma zaujalo najmä Steinbeckove realistické zobrazenie hlavných hrdinov a ich vnútorné vývinové premeny. Vzhľadom na realistickú tendenciu románu zámerne interpretujem literárnu postavu ako textovú kategóriu v súvisi s myslením a správaním reálnej ľudskej bytosti, pretože Steinbeck do *Ovocia hnevu* pretavil svoje vlastné zážitky a skúsenosti z vtedajšieho sveta robotníckej triedy a mohol tak vďaka svojim románovým hrdinom ponúknuť čitateľovi pohľad do Steinbeckovho vnímania reálnych pracujúcich ľudí bojujúcich o prežitie.

Pre dôraznejšie pochopenie interpretácie postáv v kontexte diela, som sa rozhodla na začiatok práce uviesť pomerne podrobný obsah románu. V krátkosti sa venujem aj názoru samotného Steinbecka a tiež vtedajšiemu prijatiu diela kritikmi, či širokou verejnosťou.

V rámci zamerania mojej interpretácie sa ostatným rovinám románu venujem iba výberovo, podľa miery užitočnosti vzhľadom k hlavnému cieľu mojej práce.

1 JOHN STEINBECK A OVOCIE HNEVU

John Steinbeck žil, aby písal. Veril, že proces písania je podobný vykúpeniu, že je to akt transformácie. Každý deň po krátkom rozohriatí písaním do svojho denníka, si Steinbeck vytvoril disciplinovaný pracovný rytmus a pestoval, ako sám hovoril, „pocit jednoty“. Tento výraz používal na označenie zmyslu pre nadväznosť a zosúladenie s literárnym materiálom. Steinbeck si do denníka zapísal:

Dajme tej prekliatej knihe tristo tisíc slov ak si to vyžiada. Toto je môj život. Prečo by som teda chcel ukončiť svoj vlastný život? Znova som získal sebadôveru. Cítim ju. Jediné, čo môže pôsobiť zničujúco je zastaviť prácu.

18. júna 1938, asi tri týždne po tom, čo začal písať dielo Ovocie hnevu, sa John Steinbeck zdôveril svojmu už spomínanému denníku, ktorý posmrtné vyšiel pod názvom *Working Days*:

Ak budem môcť túto knihu napísať poriadne, môže to byť jedna dobrá a skutočne americká kniha. (...) Čestnosť. Ak zotrviem pri čestnosti, bude to všetko, čo môžem od svojho úbohého mozgu očakávať... .

Napriek Steinbeckovým pochybnostiam, ktoré boli počas búrlivého procesu písania časté, sa Ovocie hnevu stali nie len „dobrou“ knihou, ale najväčším spomedzi jeho sedemnástich románov. Steinbeckov agresívny mix rodnej filozofie, jednanja podľa zásad sedliackeho rozumu, hlavných postáv z radov robotníckej triedy, ľudových múdrostí a jednoduchej literárnej formy, to všetko vsadené do odvážneho rytmického štýlu a nervózných, surových dialógov charakterizovalo román ako „americkú knihu“.

Steinbeck sa v roku 1939 o Ovocí hnevu vyjadril ako o „symfónii“ v rámci kompozície, dynamiky, tónovania a voľnosti. Podľa jeho slov ide o „koncert dialógov“. Kapitoly, štýlizácia, hlasy, všetko k sebe navzájom hovorí, tvorí rezonancie a vracia ozveny.

Steinbeck hneď na začiatku tvorby Ovocia hnevu odmietol napísať populárnu a obľúbenú knihu s komerčným úspechom. Iróniou však bolo, že už veľmi krátko po jej oficiálnom vydaní 14. apríla 1939, zaplnilo noviny a odborné literárne časopisy takmer deväťdesiat kritik a recenzií, väčšinou pozitívnych, ktoré zaistili románu aby sa vyšplhal na vrchol rebríčka vtedajších best-sellerov a vládol mu takmer jeden rok, počas ktorého sa predalo 428 900 kópií v tvrdej väzbe. Zaujímavé bolo aj vydanie Sun Dial Press z roku

1941, ktoré ponúklo román za cenu jedného dolára v plátenej väzbe a vydavateľ vtedy uviedol predaných viac ako 543 000 kópií diela.

Tak sa Ovocie hnevu stalo aj napriek prvotnému želaniu autora komerčne úspešnou knihou. O jeho skutočných kvalitách však svedčí Nobelova cena za literatúru pre Steinbecka v roku 1962, ktorej predchádzala Pulitzerova cena za Ovocie hnevu už v roku 1940, čo boli aj pre samotného autora jasné dôkazy, že román si získal uznanie aj na odbornej literárnej pôde (Robert DeMott).

2 OBSAH ROMÁNU

Povedal, že raz išiel do púšte a našiel si vlastnú dušu. Prišiel na to, že nemá dušu, ktorá by bola jeho. Povedal, že má len kúšтик jednej ohromnej duše. Hovoril, že odlúčenosť nie je dobrá, lebo len kúsok duše nie je dobrý, kým sa nespojí s ostatnými, a tak scelie. Čudné, ako sa na to pamätám. Nemyslel som, že by som bol počúval. Teraz viem, že človek je nie dobrý, keď je sám (John Steinbeck; Ovocie hnevu).

Po odsedení štvorročného trestu za zabitie sa Tom Joad prepustený z Oklahomskej štátnej väznice vracia späť do rodného domu. Cestou stretáva Jima Casyho, bývalého kazateľa, ktorý sa vzdal svojho povolania. Jim sprevádza Toma na jeho ceste domov aby tam našli iba spustošené a vyľudnené farmy. Dozvedajú sa, že väčšina rodín vrátane tej Tomovej sa rozhodli ísť hľadať prácu do Kalifornie. Nasledujúce ráno sa obaja presúvajú k domu Tomovho strýka Johna, kde by podľa slov ich starého suseda Muleyho Gravesa mali nájsť klan Joadovcov. Vo chvíli keď tam dorazia, Tom spozná matku aj otca pri balení malého rodinného majetku, ktorý im ešte zostal. Už pred príchodom Toma sa totiž na základe všadeprítomných reklamných letákov Joadovci rozhodli, že Kalifornia je jediná možnosť ako sa dostať k práci skôr, než rodina nebude mať prostriedky na ďalšie zabezpečenie svojich potrieb.

Cesta do Kalifornie na starom a vratkom nákladiaku je pridlhá a namáhavá. Starý otec rodiny, zápalistý a tvrdohlavý muž, tvrdo odmieta cestovať a zomiera na ceste krátko po odchode rodiny. Spráchnivelé a pokazené nákladiaky a autá prepchávajú najfrekventovanejšiu cestu Highway 66. Zdá sa, že celá krajina putuje do „zasľúbenej zeme Kalifornie“. Ako sa Joadovci približujú k hraniciam, počujú neblahé klebety o „vyprahnutom“ trhu práce. Neznámy pútnik povie otcovi Joadovi o tisíckach ľudí, neustále sa hlásiacich na prázdne pracovné miesta, ktorých však nie je dostatok.

Rodina Joadovcov sa aj napriek zlým vyhliadkam ohľadom možností pracovať rozhodne pokračovať v ceste. Toto rozhodnutie však takmer okamžite sprevádza nešťatie, keď priamo v nákladiaku zomiera stará mama Joadová. Ostatní členovia rodiny sa premiestňujú z jedného schátralého kempu do druhého, márne si hľadajú prácu, bojujúci o jedlo a snažiaci udržať sa ako rodina spolu. Noah, najstarší z Joadových detí však po krátkom čase ako prvý dobrovoľne zanecháva rodinu, rovnako ako Connie, mladý rojko a manžel Tomovej tehotnej sestry Rose of Sharon.

V „zasľúbenej“ Kalifornii sa rodina stretáva so zvláštnym nepriateľstvom. Prícestné kempy sú stiesnené a plné hladujúcich prisťahovalcov, ktorí sú k sebe často neznesiteľne hrubí. Miestni ľudia sa množstva nových priselcov boja a uštipačne ich nazývajú „Okiovia“. Je takmer nemožné zarobiť si takú sumu, za ktorú by si rodina mohla kúpiť dostatočné množstvo potravín, aby sa dosýta najedla. Mocní statkári, majitelia pôdy sa obávajú povstania robotníkov a preto udržujú nových prisťahovalcov v biede a závislých aj na nízkých mzdách.

Rodina dočasne býva v schátralom a zanedbanom kempe známom ako Hooverville. Tu sa Tom Joad, Jim Casy a pár neznámych mužov dostanú do búrlivej hádky s námestníkom šerifa o tom, či by robotníci boli schopní organizovať sa a vytvárať odbory. Keď sa z hádky stane bitka, Jim Casy námestníka neúmyselne udrie a je zadržaný. Po incidente prichádzajú strážcovia a hovoria o ich zámere vypáliť kemp do tla.

Joadovci teda zo strachu odchádzajú a ocitnú sa v oveľa pohostinnejšom kempe, ktorý na svoje náklady prevádzkuje vláda. Rodina si dokonca nachádza medzi robotníkmi priateľov rovnako ako možnosť pracovať.

Akokoľvek je Joadovcom v štátnom kempe dobre, predsa len nemajú stálu prácu a tak sa odtiaľ nemôžu posunúť ďalej. Tom náhodne narazí na Jima Casyho prepusteného z väzenia, ktorý sa teraz snaží zmobilizovať robotníkov. Tým si Casy robí nepriateľov medzi majiteľmi pôdy a tak sa ho snažia dostať aj policajní námestníci. Jeden z nich Jima zabije priamo v Tomovej prítomnosti a on zas v zúrivosti zabije jeho.

Tom sa preto musí skrývať, zatiaľ čo sa jeho rodina presťahovala do jedného z nákladných vagónov, ktoré slúžili ako provizórne ubytovne. Jedného dňa však najmladšia dcéra Joadovcov, Ruthie, prezradí inému dievčaťu z kempu, že jej brat zabil už dvoch mužov a teraz sa skrýva neďaleko. Keď to zistí mama Joadová, v strachu o syna ho musí nájsť a poslať preč, aby ho nenašli.

Koniec bavlníkovej sezóny znamená minimálne na tri mesiace koniec možnosti pracovať. Do krajiny sa naviac priženú dažde, ktoré spôsobujú ničivé potopy. Rosasharn porodí mŕtve dieťa a matka Joadová sa v obave o rodinu rozhodne, že ich pošle do neďalekej stodoly, aby boli chránení pred stále stúpajúcou hladinou vody. Tu nájdu mladého muža kľáčiaceho pri svojom otcovi, ktorý pomaly umiera hladom. Muž nejedol niekoľko dní, pretože dával jedlo svojmu synovi. Rose of Sharon, vedomá si mlieka, ktoré sa v nej vytvorilo pre mŕtve dieťaťko, nasýti hladujúceho muža a tým mu zachráni život.

Týmto bezútešným výjavom Steinbeck ukončil svoj najkvalitnejší a najvýznamnejší román (<http://www.sparknotes.com/lit/grapesofwrath/summary.html>).

3 ČITATELSKÝ ZÁŽITOK

Dejiny nepíšu iba králi a parlamenti, prezidenti, vojny a generáli. Sú príbehom ľudí, ich lásky, cti, viery, nádeje a utrpenia, zrodu a smrti, hladu, smädu a chladu, osamelosti a smútku (Louis L'Amour).

Veľká hospodárska kríza, Spojené štáty americké, 30. roky dvadsiateho storočia. ...Trinásť miliónov nezamestnaných ľudí. Tridsaťštyri miliónov ľudí patriacich do rodín bez stáleho príjmu. Z pôvodných dvadsaťpäťtisíc bánk jedenásťtisíc skrachovaných. Rok 1932, dvesto- sedemdesiatritisíc rodín vystávaných zo svojich domovov. Rok 1933, dvadsaťpäť percent všetkých pracujúcich stratilo zamestnanie. V časovom úseku troch rokov sa príjem priemernej americkej rodiny znížil o štyridsať percent a v časovom úseku štyroch rokov viac než jeden milión farmárskych rodín stratilo svoje farmy. Dva milióny ľudí bez domova migrujúci krajinou...
(http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Depression_in_the_United_States).

Príliš veľa informácií, príliš veľa čísel, príliš veľa utrpenia. Keď sa nešťastie týka takého enormného množstva ľudí, ako je obyvateľstvo Spojených štátov amerických, je nemožné prinútiť našu predstavivosť vykresliť si príbehy dvoch miliónov ľudí, ktorí stratili domov či bezútešné osudy jedného milióna farmárskych rodín. Akási bariéra všeobecného nám bráni prekročiť nami zažitý svet a nakloniť sa bližšie k utrpeniu masy. John Steinbeck však vo svojom diele túto bariéru úspešne láme a my sa vnárame do okolnosťami vzdialeného, no vďaka autorovi blízkeho osudu jednej rodiny, reprezentujúcej všeobecnú bolesť, všeobecný strach, všeobecné nádeje a sny. Stačí na to jeden "nevzdialený" príbeh, ktorý je odrazu nemožné zaokrúhliť či štatistikou vyčíslieť.

Členovia rodiny Joadovcov sú hlavnými aktérmi diela *Ovocie hnevu*, ktoré nám ponúka pohľad, aký by sa nám s vysokou pravdepodobnosťou naskytol, keby sme sa v čase Veľkej hospodárskej krízy nachádzali na území Spojených štátov amerických. Politická a hospodárska situácia v krajine prinútila hrdinov príbehu odísť z miest kde prežili celý život a s neurčitým cieľom boli nútení cestovať za prácou, a za možnosťami opäť si vytvoriť miesto, ktoré by sa pre nich stalo novým domovom.

Tak sa rodina Joadovcov stala synekdochickou vzorkou všetkých, ktorí v dobe hospodárskej krízy trpeli najviac. Jej ľahko rozpoznateľná reprezentatívnosť ju od nás

nijako nevzdaľuje a my si postupne uvedomujeme, že aj náš životný príbeh sa môže kedykoľvek vďaka podobnosti s inými ľudskými osudmi, stať symbolom života dnešnej doby.

“Základným tematickým zdrojom zážitkovosti je stváranie ľudského príbehu.” (Plesník, 2008, s.160) a Steinbeck vďaka príbehu rozvíja zážitkovosť do takmer hmatateľnej podoby, ktorú si popri príbehu zaistil aj dokonalými, miestami priam vznešenými poetickými opismi:

The wind grew stronger. The rain crust broke and the dust lifted up out of the fields and drove gray plumes into the air like sluggish smoke. The corn threshed the wind and made a dry, rushing sound. The finest dust did not settle back to earth now, but disappeared into the darkening sky.

(A vítr stále sílil. Škraloup uschlého bláta praskl a prach se vyvalil z polí a vysílal do vzduchu šedé, rozvleklé chocholy, jako když se líně převaluje kouř. Kukuřice šlehala po větru a vydávala suchý, praskavý zvuk. Nejjemnější prach se již nevrátil k zemi – zmizel v hloubce temnějící oblohy.)

Táto dokonalá detailnosť je dôkazom toho, že aj písmená sa na stranách knihy môžu zhmotniť do takmer reálneho obrazu. Steinbeck nám subtílnymi detailmi plní oči a vlasy pieskom, silnejúcim vetrom nám kazí výhľad pred seba a v predstavách prevláda melancholická podoba krajiny, akýsi jej suchý, vyprahnutý odtieň.

“Počúvané a čítané prirodzene chápeme ako niečo, čo sa rodí u druhých “dnu”, v ich vnútri, v “cudzom dnu”. A pritom to vnímame v našom vlastnom pre cudzích neprístupnom “dnu”. Cez mŕtve zvuky a písmená si vo vlastnom vedomí primýšľame “kúsky cudzieho života”.” (Miko, 1995, s.9)

Ak nám chcel Steinbeck sprostredkovať svoje “dnu”, tak v *Ovocí Hnevu* si na to vytvoril ideálne prostredie a pre nás ako pre cudzincov sa jeho “dnu” stáva čoraz menej neprístupným.

Autor to dosiahol vďaka vytvoreniu všadeprítomného pocitu autentickosti. Práve kvôli dosiahnutiu autentickosti príbehu, hrdinov, reči postáv, miest či samotnej témy, údajne John Steinbeck dobrovoľne absolvoval cestu naprieč krajinou s farmárskou rodinou, ktorá, podobne ako Joadovci, nemala na výber a jediné východisko z aktuálnej situácie videla vo vzdialenej a klamlivo idealizovanej, priam mýtizovanej Kalifornii. Dielo sa vďaka tomu úplne *zbavilo falošnosti* (Mistrík, 2008, s.54). Autor teda zažil to, o čom

písal, sprostredkoval nám svoju skúsenosť, ktorá v našom “dnu” informáciu zmenila na zážitok, vedomosť na skúsenosť.

Steinbeck si našu participáciu nezaistil len tým, že sme sa vžili do diela, subtilnosťou výrazu či konkrétnosťou jeho písania. Veľmi dôležitou zložkou samotného príbehu je fyzické, ale najmä psychické utrpenie, ktoré napriek súdržnosti a sile rodiny prevláda v príbehu počas celého putovania naprieč krajinou. Utrpenie ako podstata tragickosti sprevádza rodinu Joadovcov ako celok, a teda aj jednotlivcov, ktorí sú jej súčasťou. Jadrom románu je v podstate zobrazenie zápasu človeka s existenčnými problémami, s emóciami, zápasom hrdinov s ich túžbami a nádejami.

4 ZLOMOVÉ BODY VNÍMANIA SITUÁCIE U HLAVNÝCH POSTÁV DIELA

Sú bez nádeje, ale presnejšie to musí znamenať, že sú oslobodení od nádeje. Obrovský rozdiel! Víťazstvo nad beznádejnosťou a zúfalstvom často tkvie práve v definitívnom stroskotaní (Frank Schätzing).

Myslím si, že práve sny, túžby a nádeje hrdinov sú nosnými piliermi Steinbeckovho odkazu v *Ovocí Hnevu*. Najvýznamnejšie dejové udalosti boli síce podmienené okolnosťami ovplyvnenými vtedajšou spoločenskou situáciou, ktorú hlavní protagonisti nemohli ovplyvniť (hospodárska kríza, nutnosť opustiť domov, nedostatok financií, hlad...), napriek tomu boli pre mňa smerodajné ich **osobné rozhodnutia** a **vnútorné premeny, to, ako sa ich pôvodná viera postupne menila na nádeje, ktorých falošnosť si sami nepriznane uvedomovali:**

“But I like to think how nice it's gonna be, maybe, in California. Never cold. An' fruit ever'place, an' people just bein' in the nicest places, little white houses in among the orange trees. I wonder-that is, if we all get jobs an' all work-maybe we can get one of them little white houses.” (...) Tom watched her working, and his eyes smiled. (...) I knowed a fella from California. He didn't talk like us. (...) But he says they's too many folks lookin' for work right there now. An' he says the folks that pick the fruit live in dirty ol' camps an' don't hardly get enough to eat. He says wages is low an' hard to get any.” A shadow crossed her face. “Oh, that ain't so,”

(„Ale já to mám ráda, dyž si můžu myslet, jak to třeba bude v tý Kalifornii hezký. Nikdá zima. A všude ovoce a lidi bydlej v hezkejch bílejch domkách mezi pomerančovnikama. Tak si myslím – totiž jestli dostanem všichni práci -, že si potom třebas jeden takovej bílej domek koupíme.“ (...) Tom se díval, jak pracuje, a oči se mu smály. (...) „Byl tam taky jeden mládenec z Kalifornie. Ten nemluvil jako my. Už po řeči člověk poznal, že je vodněkad z daleka. Ale ten říkal, že je tam ted'ko spousta lidí, který hladej práci. A ještě říkal, želidi, který česaj ovoce, žijou v špinavejch starejch barákách a maj sotva cojíst. Říkal, že mzdy jsou nízký a že je těžký je vůbec dostat.“ Mámě přeletěl stín přes obličej. „Ba ne, tak to nejni,“)

Autor využíva v príbehu objektívne skutočnosti – historické fakty a ich vplyv na jednotlivca, ktorý nebojuje s realitou iba sám za seba: je súčasťou **rodiny**. Tú Steinbeck vykreslil takmer ako samostatnú postavu – spočiatku silnú, neochvejnú v súdržnosti, no časom ju vnímame skeptickejšie, cítime, že jej sila slabne tak, ako slabnú jej členovia, ktorí

cítia, že už nestačí plniť určité sociálne role, ktoré od nich život v rodine žiada, a život sa už viac nerozkladá rovnomerne na pokrvný celok, ale každý si svoje trápenie a osud nesie „vo vlastnom batôžku“, nedeliteľne sám za seba:

„*You're gonna have a baby, Rosasharn, and that's somepin to you lonely and away. That's gonna hurt you, an' the hurt'll be lonely hurt (...).*”

(„*Budeš mět maličký, Růžo, a to je pro tebe něco vosamělýho – něco, co si musíš vodbejt sama, jako bys byla daleko vode všech lidí, Růžo! Bude to bolet a ta bolest bude vosamělá bolest (...).*“)

„*Sure-OK. I wanta talk too. I'll hafta be goin' away pretty soon now.*” “*You can't. We need you here. Why you got to go away?*” “*Well, me an' Aggie Wainwright, we figgers to get married, an' I'm gonna git a job in a garage, an' we'll have a rent' house for a while, an'-*” “*He looked up fiercely. “Well, we are, an' they ain't nobody can stop us!”* („*Tot' – prima. Já bych si taky rád vo něčem promluvil. Já teďkon budu muset brzo vod vás pryč.*” „*To nejde. My tě potřebujem. Proč bys musel jít pryč?*” „*Inu – já a Aggie Wainwrightová se chceme vzít. A já si najdu místo v garáži a za nákej čas si najmem baráček a -*” *vzhlédl divoce. „To uděláme, a v tom nám nemůže nikdo bránit.*“)

Pokiaľ platí, že rodina Joadovcov je v Steinbeckovom románe stvárnená na spôsob postavy, potom ju môžeme označiť za monagonistu, pretože so všetkými jej členmi tvoriacimi jeden celok vytvára všetky závažnejšie dramatické situácie (Všetička, 1992, s.28).

4. 1 Banka

Postava nemusí byť vždy zobrazením ľudskej bytosti. Môže byť podaná i v podobe poľudšteného (personifikovaného, antropomorfného) zvieratá, rastliny, veci atď. (Plesník, 2008, s.161)

Banka. Inštitúcia, ktorú opäť v Steinbeckovom podaní vnímam ako postavu. Dôvody pre to, ako dúfam, nie sú len „dojmologicko-pocitové“. Autor ju totiž v texte explicitne opisuje ako niečo živé a reagujúce. Nejde tu teda len o inštitúciu tvorenú a vytvorenú ľuďmi. Je to *monster (nestvůra)*, ktorá v ľudských rukách ožíva a stáva sa samostane mysliacim a konajúcim dejovým subjektom:

The Bank-or the Company-needs-wants-insists-must have-as though the Bank or the Company were a monster, with though and feeling, which had ensnared them.

(Banka – nebo Společnost – potřebuje – žádá – trvá na tom – musí mít..., jako by Banka nebo Společnost byla nestvůrou, která myslí a cítí a která je všechny drží v zajetí.)

“We're sorry. It's not us. It's the monster. The bank isn't like a man. Yes, but the bank is only made of men. No, you're wrong there-quite wrong there. The bank is something else than men. It happens that every man in a bank hates what the bank does, and yet the bank does it. The bank is something more than men, I tell you. It's the monster. Men made it, but they can't control it.”

(„Toho je nám srdečne líto. Ale my za to nemôžeme. Za to môže nestvůra. Banka není jako člověk. Ano, ale Banka se přece skládá z lidí. Ne, to jste na omylu – velmi na omylu. Banka je něco jiného než lidé. Stáva se, že se kdekerému člověku v Bance hnusí to, co dělá Banka, ale Banka to přece dělá. Povídáme vám přece – Banka je něco víc než lidé. Je to nestvůra. Lidé ji udělali, ale neumějí ji ovládat.“)

Banka – symbol všetkého, čo obyčajný človek nemôže ovplyvniť, ale čo naopak môže od základov zničiť jeho sociálne istoty. Steinbeck vytvára jej obraz prostredníctvom mnohých rozhovorov, ktoré v diele prebiehali medzi zmätenými nájomníkmi pôdy a statkármi, ktorých ústami autor zosobnil Banku do životaschopnej, antropomorfnej podoby. Práve tým výstižne zobrazil to, ako sa kompetentní vzdali zodpovednosti a vytvorením tejto postavy personifikoval celú neobsiahnuteľnú mašinériu krízy.

4. 2 Tom Joad

„Ostrí chlapani netancujú,“ povie im. „Počuj bigoták,“ odpovedia duchovia, „len ty pekne tancuj.“ (Norman Mailer)

Hlavné postavy Steinbeckovho diela sú teda chtiac-nechtiac vtrhnuté do víru kolapsu, bankrotov, výhovoriek a bezvýhodiskových situácií. Autor vytvoril hrdinov, ktorí situáciu vnímajú navzájom odlišne, sú ovplyvnení ich pre príbeh vlastnými životnými skúsenosťami. Z tohto hľadiska je pre mňa najzaujímavejšou postavou Ovocia Hnevu **Tom Joad**. Muž, bývalý väzeň, človek, ktorý zabil iného človeka, vedomý si svojho zločinu, no zároveň odhodlaný urobiť to znovu.

Tom je ostrý chlapec, nie však v chladnom smere lacnej frajeriny. Steinbeck nám ho v celom diele postupne predstavuje ako odvážneho a „správneho“ muža, čím v nás vyvoláva sympatie voči tejto postave. S Tomom sa zoznamujeme už v druhej kapitole diela, skrze jeho rozhovor s vodičom nákladiaku, ktorý mu odvozom zadarmo skrúti cestu

domov. Počas tohto rozhovoru si všimame jeho rozhodnosť a otvorenosť, ktoré sú mu vlastné v celom diele:

The hitch-hiker stared at him. The truck tires sang on the road. "Like to know anything else? I'll tell you. You ain't got to guess." "Now don't get sore. I just like to notice things. Makes the time pass." "I'll tell you anything. Name's Tom Joad. Old man is ol' Tom Joad." His eyes rested broodingly on the driver.

(Pocestný se naň udivene zadíval. Pneumatiky zpívaly na vozovce vysokou melodií. „Chtěl by ste vědět ještě něco? Řeknu vám to bez mučení. Nemusíte se ani tolik namáhat hádáním.“ „Jen se tak hned nezlobte! Já si jenom rád všeho všimnu. Ujde tím čas.“ „Řeknu vám, ať je to co je. Jmenuju se Joad – Tom Joad. Táta se jmenuje taky Tom Joad.“ Jeho oči tkvěly znovu hloubavě na řidičově tváři.)

Vďaka tomu v druhej kapitole, keď si k dielu začíname vytvárať vzťah, cítime, že Tom Joad bude reprezentovať „správnych“ hrdinov, s ktorých konaním by sme sa zrejme v podobnej životnej situácii stotožnili. Po rokoch odlúčenia túži po slobode a po blízkosti rodiny, no nevie čo môže od nového života čakať a cestou domov ho sprevádza neistota a zvedavosť, ktorými nás Steinbeck s postavou ešte viac zblíži:

"Night after night in my bunk I figgered how she'd be when I come home again. I figgered maybe Grampa or Granma'd be dead, an' maybe there'd be some new kids. Maybe Pa'd not be so tough. Maybe Ma'd set back a little an' let Rosasharn do the work. I know it wouldn't be the same as it was."

(„Noc co noc jsem na svém kavalci přemejšlel, jaký to bude, až se vrátím domů. Myslel jsem si, že třeba budou dědeček s babičkou mrtví a že možná u nás budou nějaký nový děcka. Táta nebude už možná tak tuhej. Máma se třeba bude trochu míň dříť a nechá dělat taky Růženu. Vědel jsem, že to nebude takový, jako to bejvalo.“)

V momentoch stretnutia Toma s jeho rodinou nám Steinbeck odhaľuje aj mysterióznosť tejto postavy, ktorá je najmä pre mladších členov rodiny Joadovcov opradená tajomstvom (Všetička, 1992, s.25) a cez vnímanie postáv autor tento dojem vytvoril aj u čitateľa. *Miera tajomnosti* (Benyovszky, 2008, s.265) však nie je vysoká a Steinbeck Toma Joadu nekladá do roviny tušeného, neurčitého či maskovaného hrdinu. Autor na niekoľkých riadkoch dosiahol, že Tomov zločin nie sme schopní odsúdiť ako nemorálny a začíname ho vnímať ako heroický či vznešený:

Cockily, he walked close before he recognized Tom; and when he did, his boasting face changed, and admiration and veneration shone in his eyes, and his swagger fell away.

(...) ...for his brother had killed a man, and no one would ever forget it. (...) He had heard in Sallisaw how he was pointed out: "That's Al Joad. His brother killed a fella with a shovel." (...) Al saw the dark brooding eyes of his brother, and the prison calm, the smooth hard face trained to indicate nothing to a prison guard, neither resistance nor slavishness. And instantly Al changed.

(Došiel takto drze téměř až k nim, než poznal Toma; a když ho poznal, zmizelo mu z tváře chvastounství, v očích mu zasvítil obdiv a uctívání a hejsek z něho spadl. (...) ...vždyť bratr zabil člověka, a na to nikdo nikdy nezapomene. Slyšel už v Sallisaw, jak si naň ukazovali: „To je Al Joad. Jeho bratr zabil chlapa lopatou.” (...) Viděl bratrovy tmavé, hloubavé oči, viděl vězenský klid, viděl hladkou tvrdou tvář, vycivěnou, aby neprozradila nic vězenskému dozorci – ani odpor, ani otrockou poníženost. A v tom okamžení se Al změnil.)

Toto sú naše prvé stretnutia s Tomom Joadom, ktoré nám Steinbeck v diele ponúka. Zoznámil nás s hrdinom, ktorý sa z väzenského prostredia vrátil do ním opustenej reality. Autor nám ponúkol minimálny útržkovitý pohľad do Tomovej minulosti cez hrdinove krátke retrospektívne návraty, ktoré nám však jeho charakter a správanie spred štyroch rokov od uväznenia nijako nepribližujú. Tušíme však, že za toto relatívne dlhé časové obdobie sa zmenil, dospel, zrozmátnel a prirodzene od neho očakávame “správne” rozhodnutia a “správne” činy.

Práve toto je stav, ktorý chcel John Steinbeck v čitateľovi vybudovať, aby vo svojom diele ukázal, že niekedy zmena, nová príležitosť a chuť začať opäť naplno žiť nestačia. Zobrazil to na zlome vo vnímaní postáv keď sa ich skutočná viera v stabilnejšiu budúcnosť zmenila na zanovité, falošné nádeje, ktorým sami neverili.

Steinbeck Toma Joadu väzením zbavil ideálov, ktoré by mu pri neúspechu mohli priniesť sklamanie a tak ani nútené sťahovanie do Kalifornie nie je pre Toma zárukou istoty a na celý plán sa pozerá skeptickejšie a citel'ne realickejšie než ostatní členovia rodiny:

Tom said, "Don't roust your faith bird-high an' you won't do no crawlin' with the worms."

(Tom na to řekl: „Nezdvíhejte svou víru do voblak a nebudete se muset plazit pozemi s červama.”)

Autor pred svojich hrdinov stavia problémy a situácie, ktoré ich vždy zmenia a Steinebeck tieto ním vytvorené vnútorné premeny využíva na ďalšie rozvinutie deja.

Myslím si, že jeden z najdôležitejších vnútorných okamihov postavy Toma Joada, bol moment vytriezvenia z v tom čase už miznúcej predstavy o lepšej budúcnosti. Zažil ho v rozhovore s mužom z prícestného tábora, ktoré už dlhší čas lemovali cestu do Kalifornie:

“What the hell! You never been called 'Okie' yet.” Tom said, “Okie? What's that?” “Well, Okie use' ta mean you was from Oklahoma. Now it means you're a dirty son-of-a-bitch. Okie means you're scum. Don't mean nothing itself, it's the way they say it. (...) I hear there's three hundred thousand of our people there-an' livin' like hogs, (...). Tom looked down into the water, and the dug heels into the sand. “S'pose a fella got work an' saved, couldn' he get a little lan?” (...) And the man said, “You ain't gonna get no steady work. Gonna scrabble for your dinner ever' day. An' you gonna do her with people lookin' mean at you.”

(„K sakru – vždyť vám ještě nikdo neřek Oki.“ Tom se zeptal: „Oki? Co je to?“ „Oki – to dřív znamenalo jen to, že jste z Oklahomy Ted' to znamená, že jste takovej špinavej parchant. Oki znamená, že jste vyvrhel. Samo vo sobě to nic neznamená – to dělá jenom ten způsob, jak voni to říkaj. (...) Říká se, že je tam tři sta tisíc našich lidí – a všechny žijou hůr než prasata, (...). Tom se zahleděl do vody a zavrtal se prsty hlouběji do písku. „A co dyby člověk hodně pracoval a šetřil – to by si tam nemohl koupit kousek půdy?“ (...) A muž řekl: „Nedostanete žádnou trvalou práci. Budete se dřít, abyste se moh ten den najíst. A budete se dřít u lidí, který na vás budou koukat jako na vraha.“)

Tom však vtedy ešte nemohol tušiť ako veľmi sa opisy tohto muža podobajú realite, ktorú v diele sám zažije. Steinbeck na postave Toma Joadu ukázal, že aj “ostrí chlapi” sú často životnými a historickými okolnosťami prinútení tancovať - tancovať tak, ako iní pískajú.

4. 3 Ma Joad

Ona nežila zo sľubov, ale zo situácie, iba zo situácie. (Bernhard Schlink)

Autor nám v diele vykresľuje rodinu Joadovcov, ako veľmi pevnú spoločenskú jednotku aj napriek tomu, že ju tvoria charakterom a zmýšľaním značne odlišné osobnosti. Aby Steinbeck v príbehu udržal rodinu jednotnú, vytvoril silnú vodcovskú osobnosť, ktorou sa stala **Matka**. Z hlavných hrdinov je psychicky najsilnejšia a navonok najodolnejšia voči negatívne náročným situáciám, ktoré iní členovia rodiny nezvládajú

alebo sa im nečinne poddávajú. Myslím si, že túto jej pevnosť a neoblomnosť Steinbeck najmarkantnejšie demonštroval v situácií, keď len ona vedela o smrti starej mamy, ktorá s nimi ešte stále cestovala autom. Týmto gestom Matka uchránila rodinu pred problémami s námatkovou poľnohospodárskou inšpekciou:

“Agrilcultural inspection. We got to look over your stuff. Got any vegetables or seeds?” (...) *“I swear we ain't got any thing!” Ma cried. “I swear it. An' Granma's awful sick.” (...)* *Ma pulled herself up back of the truck, hoisted herself with huge strength. “Look,” she said. The officer shot a flashlight beam up on the old shrunken face. “By God, she is,” he said. (...)* *“Then go ahead.” (...)* *Pa said, “Then Granma's bad.” Ma raised her eyes and looked over the valley. “Granma's dead.” They look at her, all of the, and Pa asked, “When?” “before they stopped us las' night.” “So that's why you didn't want'em to look.” “I was afraid we wouldn't get acrost. I tol' her, when she was a-dyin'. We couldn't stop in the desert. There was the young ones-an Rosasharn's baby. I tol' her.” She put up her hands and covered her face for a moment.*

(„Zemědělská inspekce. Musíme vám prohlédnout věci. Máte s sebou také nějaké rostliny nebo semena?“ (...) *„Přisahám, že nic takovýho s sebou nemáme!“ zvolala máma. „To přísahám. A babička je hrozně nemocná.“ (...)* *Máme se odtrhla od zádi vozu a vztyčila se s nesmírným přemáháním. „Podívejte se!“ řekla mu. Úředník vrhl svítilnou kužel světla do starého svráštělého obličejje. „Pro živého Boha! Zvolal. „Ta je opravdu nemocná.“ (...)* *„Tak jedte!“ (...)* *Táta řekl: „To je teda babičce moc špatně.“ Máma pozdvihla oči a hleděla přes údolí do dálky. „Babička umřela.“ Hleděli na ni, všichni na ni hleděli, a táta se ptal: „Kdy?“ „Než nás včera v noci zastavili.“ „Tak protos nechtěla, aby nám prohlíželi věci.“ „Bála jsem se, že se nedostanem na druhou stranu,“ pravila máma. „Řekla jsem babičce, že si nemůžem pomoct. Rodina se musela dostat přes poušť. Říkala jsem jí to – říkala jsem jí to, dyž umírala. Nemohli jsme zastavit v poušti. Byly tady ty děti – a – a Růženino maličký. Všecko jsem jí řekla.“ Na chvíli si zakryla obličej rukama.)*

Steinbeck však Matku nezobrazil v diele len ako psychicky silnú a vodcovskú osobnosť. Takisto tvorila a pomáhala udržiavať puto medzi jednotlivými členmi rodiny a tak Steinbeck v postave Matky vytvoril *svorníkovú postavu* (Všetička, 1992 s. 25), ktorá rodinu Joadovcov stmeluje aj napriek značnej odlišnosti charakterov a názorov jej členov. To, aby rodina ostala jednotná je pre ňu základom jej snaženia počas celej cesty do novej krajiny. Aj napriek Matkiným snaženiam sa rodina postupne rozdeľuje a jej pôvodná viera v budúce dobro pre jej blízkych po kúskoch mizne vždy, keď ju niektorí z nich opúšťajú:

“Al,” Ma said. “We’re a-talkin’. Come set here.” “Sure-O.K. I wanta talk too. I’ll hafta be goin’ away pretty soon now.” “You can’t. We need you here. Why you got to go away?” (...) “I promised Aggie,” he said. “We got to go. We can’t stan’ this no more.” “Jus’ stay till spring,” Ma begged. “Jus’ till spring. Won’t you stay till spring? Who’d drive the truck?”

(„Ale!“ Řekla máma. „My tady tak sedíme a povídáme si. Pojd’ a posad’ se!“ „Tot – prima. Já bych si taky rád vo něčem promluvil. Já ted’kon budu muset brzo vod vás pryč.“ „To nejde. My tě potřebujem. Proč bys musel jít pryč?“ (...) „Slíbil jsem to Aggie,“ řekl Al. „Musíme pryč. Tady už to nejni k vydržení.“ „Vostaň aspoň do jara!“ prosila ho máma. „Aspoň do jara. To bys námpřeci moh udělat. Kdo by řídil auto?“)

Tom said uneasily, “Ma, I got somepin to tell ya. Noah-he went on down the river. He ain’t a-goin’ on.” It took a moment for Ma to understand. “Why?” she asked softly. “I don’t know. Says he got to. Says for me to tell you.” (...) Ma was silent a long time. “Family’s fallin’ apart,” she said. “I don’t know. Seems like I can’t think no more. I jus’ can’t think. They’s too much.”

(Tom řekl rozpačitě: „Mámo, já ti musím něco říct. Noe – víš – von se zebrał a šel dál po řece. Von s náma dál nepojede.“ Trvalo chvíli, než to máma pochopila. „Proč?“ tázala se tiše. Nevím. Říkal, že si nemůže pomoct – že prej tu musí vostat. Prosil mně, abych ti to vyřídil.“ (...) Máma dlouho mlčela. „Rodina se trhá,“ řekla potom. „Já nevím – jako bych už ani myslet nemohla. Mám hlavu jako v kole. Je toho na mě moc.“)

Aj na základe týchto textov si myslím, že vnútorné premeny Matky v Steinbeckovom románe, súviseli takmer výhradne s aktuálnou situáciou jej rodiny. Jej vlastné túžby, sny a viera boli ňou samou vedome potlačované, čo sme mohli najmarkantnejšie pozorovať na jej už spomenutej obetavosti pri smrti starej mamy, ktorú musela pre dobro rodiny na istý čas zamlčať.

U postavy Matky nenachádzam žiadny konkrétny zlomový bod, ktorý by znamenal radikálnu zmenu vo vnímaní budúceho osudu rodiny. Myslím si, že jej prvotná skutočná viera v lepšiu budúcnosť sa menila a vyprchávala postupne, vždy s ďalším neúspechom rodiny a odchode niekoho blízkeho. Myslím si, že najvýznamnejšie okamihy, ktoré postupne menili jej vnútorný svet, súviseli predovšetkým s jej vlastnými deťmi. Bol to napríklad už vyššie spomenutý odchod jej najstaršieho syna Noaha, s ktorým sa ani len nemala možnosť rozlúčiť alebo nútený odchod ďalšieho syna Toma, ktorý musel rodinu opustiť kvôli svojmu vražednému činu. Tým by rodinu vystavil

možnému nebezpečenstvu stretnutia so zákonom. Ďalším dôvodom jej vzrastajúceho skeptizmu a nedôvery k budúcnosti bola samota jej tehotnej dcéry Rosasharn, ktorú počas ich cesty na západ opustil jej manžel. Všetky tieto situácie Steinbeck použil na nahľadovanie prvej skutočnej viery Matky a vytvorenie postavy, ktorá prestala dôverovať sľubom a žila v prítomnosti a vždy len v konkrétnej, práve prebiehajúcej situácii:

“Ma, you scared a goin' You scared a goin' to a new place?” Her eyes grew thoughtful and soft. “A little,” she said. “Only it ain't like scared so much. I'm jus' a settin' here waitin'. When somepin happens that I got to do somepin-I'll do it.” “Ain't you thinkin' what's it gona be like when we get there?” (...) “No, I ain't. You can't do that. I can't do that. It's too much-livin' too many lives. Up ahead they's a thousan' lives we might live, but when it comes, it'll on'y be one. If I go ahead on all of them, it's too much.”

(„Mámo, nebojíš se toho? Nebojíš se, že jedem do neznámého kraje?“ Oči jí změkly a zamyslíla se. „Trošku se bojím,“ odpověděla potom. „Ale ne moc. Jen tu tak sedím a čekám. Čekám, až se něco stane, že budu mít co dělat – a potom to udělám.“ „Myslelas už na to, jaký to bude, až tam dojedem?“ (...) „Na to jsem nemyslela. Tak daleko nemůžu myslet. To nedovedu. To je na mě moc – to by bylo, jako dyž někdo žije najednou víc životů. Dyž člověk myslí dopředu, je to, jako dyby moh žít moc a moc životů, ale dyž to pak vopraudu přijde, může zasejc žít jenom jeden život. Myslet na všechny napřed – to je na mě moc.“)

4. 4 Rose of Sharon

V téhle chvíli jsem o ničem nesnila, ale těší mně myslet si, že jsem snít mohla....(Fernando Pessoa, Námořník)

Ďalšou významnou ženskou hrdinkou v diele *Ovocie hnevu* je staršia dcéra, mladé dievča Rose of Sharon, ktorú jej blízki prezývajú **Rosasharn**. Súčasťou rodiny Joadovcov je viacero ženských postáv (Matka, babička, Rosasharn a najmladšia Ruthie), ktoré sa však vekovo aj charaktermi diametrálne líšia a nie sú si dostatočne blízke na to, aby si navzájom boli nie len príbuznými, ale aj priateľkami. Myslím si, že Steinbeck na týchto generačných rozdieloch v rodine Joadovcov poukázal na to, že aj napriek tomu, že aj reálna americká rodina v čase hospodárskej krízy bola nútená zomknúť sa, toto fyzické zblíženie nebolo priamo úmerné zblíženi psychickému či duševnému. Ako je tomu v diele *Ovocie hnevu*, zložité bolo najmä postavenie žien v rodine, pretože na ich pleciah bola zodpovednosť za

výchovu detí a stmelovanie a udržiavanie vzťahov medzi členmi rodiny. Toto môžeme sledovať na osude Matky Joadovej a podobný osud tušíme aj v prípade jej tehotnej staršej dcéry Rosasharn.

Zo žien Joadových má Rose of Sharon najlepší vzťah s matkou, ktorá jej pomáha, usmerňuje ju, no nemôže sa jej naplno venovať, pretože povinnosti voči celej rodine sú príliš vyčerpávajúce, aby sa Matka mohla sústrediť výhradne na svoju dcéru. Rosasharn je teda v tomto smere osamotená a všetku útechu a pozornosť hľadá a nachádza u svojho manžela Connieho, s ktorým si pre seba a pre ich zatiaľ nenarodené dieťa plánujú budúcnosť o akej, myslím si, aj v skutočnosti snívali a premýšľali takmer všetky mladé páry, ktoré v tom čase z donútenia opúšťali svoj domov a cestovali do Kalifornie:

She turned to see where the others were and saw them clustered about the truck. Reassured, she said, "How'd you like to be goin' along in that?" Connie sighed, "Maybe after." They both knew what he meant. "An' if they's plenty work in California, we'll git our own car. But them" –he indicated the disappearing Zephyr- "them kind costs as much as a good size house." "I like to have house an' one a them," she said. "But 'course the house would be first because- " And they both knew what she meant. They were terribly excited about pregnancy.

(Růže Sáranská se obrátila, aby se podívala, kde jsou druzí, a viděla, že se kupí kolem nákladního automobilu. Uklidněna se ptala: „Libilo by se ti jezdit v tomhle?“ Connie si vzdychl: „Třebas – pozdějc.“ Oba věděli, co tím chce Connie říci. „Jestli je v Kalifornii dost co dělat, koupíme si vlastní vůz. Ale takovejdle,“ ukázal na mizející zephyr, „takovejdle stojí tolik co slušnej velkej domek. A já bych měl radši domek.“ „Měla bych ráda domek a taky takovej vůz,“ řekla ona. „Ale toť se ví, domek je přednější, protože-“ A oba věděli, co tím chce Růže Sáranská říci. Byli oba tím těhotenstvím úžasně vzrušeni.)

Steinbeck vytvorením tejto postavy vniesol do deja jemnosť a ženskosť, znásobenú jej tehotenstvom, ktoré v nás evokuje krehkosť a zároveň silu. Rosasharn snád najsilnejšie verila v ideálnu budúcnosť, ovplyvnená tehotenstvom a láskou k svojmu manželovi. Myslím si, že z hlavných hrdinov Ovocia hnevu, celú situáciu spočiatku vnímala najmenej realisticky a slepo verila pozitívnym zajtrajškom, ktoré si naplánovali a do podrobností zrekonštruovali s manželom Conniiem. Tieto dve literárne postavy tvoria v Steinbeckovom diele *figurálnu dvojicu*, to znamená, že sú vzájomne veľmi úzko späté, v tomto prípade láskou a budúcim rodičovstvom. (Všetička, 1992, s. 29)

Ich vzťahom a vnímaním vtedajšej doby, reprezentujú skutočné mladé dvojice, pre ktoré by šťastný príchod do Kalifornie mohol znamenať nový začiatok budovania vlastných životov. **O to ťažšie je pre autorovu hrdinku prekonať zlomový bod jej vnútornej premeny, ktorý bol jasný a priamy. Bol to moment zistenia, že jej manžel Connie ju opustil, odišiel bez rozlúčenia a nechal ju a ich zatiaľ nenarodené dieťa samotných a bez budúceho zabezpečenia a spoločného domova:**

Behind him Rose of Sharon moved dizzily out of the tent. "Where's Connie?" she asked irritably. "I ain't seen Connie for a long time. Where'd he go?" "I ain't seen him," said Ma. "If I see 'im, I'll let 'im you want 'im." "I ain't feelin' good," said Rose of Sharon. "Connie shouldn' of left me." Ma looked up to the girl's swollen face. "You been a-cryin'," she said. The tears started freshly in Rose of Sharon's eyes.

(Za ním vyšla ze stanu Růže Sáranská. Pohybovala se nejistě – jako by měla závrať. „Kde je Connie?“ ptala se podrážděně. „Už jsem ho dlouho neviděla. Kam šel?“ „Já ho neviděla,“ odvětila máma. „Jestli ho uvidím, řeknu mu, že s ním chceš mluvit.“ „Nejmi mi dobře,“ řeklo děvče. „Connie by mě neměl nechávat samotnou.“ Máma se podívala do dívčinyh naběhlých očí. „Tys brečela!“ zvolala vyčítavě. V očích Růže Sáranské se opět objevily slzy.)

Rose of Sharon demanded, "You see Connie?" "Yeah," said Al. "Way to hell an' gone up the river. He's goin' south." "Was-was he goin' away?" "I don't know." Ma turned on the girl. "Rosasharn, you been talking an' actin' funny. What'd Conie say to you?" Rose of Sharon said sullenly, "Said id would been a good thing if he stayed home an' studied up tractors." They were very quiet. Rose of Sharon looked at the fire and her eyes glistened in the firelight.

(Růže Sáranská se ptala: „Neviděli jste náhodou Connieho?“ „Já ho viděl,“ řekl Al. „Šel někam k čertu – podle řeky. Von prej jde na jih.“ „Tak – tak von vodešel – nadobro?“ „To nevím.“ Máma se obrátila k dívce? „Poslouchej, Růžo – ty se teď kon chováš a mluvíš tak divně. Neříkal ti Connie něco?“ Růže Sáranská odpověděla nevrle: „Von říkal, že měl radši vostat doma a študovat traktory.“ Nastalo ticho. Všichni se naddlouho odmlčeli. Růže Sáranská se dívala do ohně a oči se jí v jeho záři třpytily.)

Steinbeck na postave Connieho demonštroval, k akým sebeckým činom sa ľudia utiekajú keď sa zdá, že z ich aktuálnej situácie existuje len jediné východisko. Connie je rojko, naivný mladý muž s hlavou plnou nesplniteľných ideálov a snov, ktorý vedel, že musí dospieť skôr, aby bol onedlho schopný postarať sa o rodinu. No prv, ako sa tak mohlo

stať, ho jeho stále narastajúce pochybnosti a pocit stavu bezvýhodiskovej situácie priviedli k zbabelému činu, ktorým sa pravedepodobne navždy odlúčil od svojej manželky. Myslím si, že autor nám prostredníctvom postavy Connieho priblížil zmýšľanie, pochybnosti a neistotu mnohých skutočných mladých mužov, ktorí boli v čase hospodárskej krízy nútení príliš skoro dospieť a nedokázali sa vysporiadať s faktom, že ich mladícke predstavy o živote sa možno nikdy nestanú skutočnosťou. **Myslím si, že pre Connieho bol rozhodujúci rozhovor s Rosasharn, keď nahlas vyslovil to, čoho si bol vnútorne vedomý už dlhší čas ich putovania. Nebol to však bod zlomu kedy by stratil nádej, či vieru. Pre neho samotného bol odchod od manželky jediné možné rozhodnutie ak chcel so svojim životom niečo progresívne urobiť.** Steinbeck ho nechal vysloviť nahlas nespokojnosť s prítomnosťou a tým pomenovať to, k čomu Connie v myšlienkach nakoniec dospel:

Connie's eyes were sullen. "If I'd of knowed it would be like this I wouldn' of came. I'd a studied nights 'bout tractors back home an' got me a three-dollar job. Fella can live awful nice on three dollars a day, an' go to the pitcher show ever' night, too." Rose of Sharon looked apprehensive. "You're gonna study nights 'bout radios," she said. He wes long in answering. "Ain't you?" she demanded. "Yeah, sure. Soon's I get on my feet. Get a little money." She rolled up on her elbow. "You ain't givin it up!" "No-no-'course not. But-I didn' know they was places like this we got to live in." The girl's eyes hardened. "You got to," she said quietly. "Sure. Sure I know. Got to get on my feet. Get a little money. Would a been better maybe to stay home an' study 'bout tractors."

(Connieho oči se dívaly nevrle. „Dybych byl bejval věděl, jaký to bude, nebyl bych jel s váma. Byl bych vostal doma a po nocích študoval vo traktorech a byl bych dostal práci za tři dolary denně. Člověk si může žít moc pěkně za tři dolary denně a ještě chodit keždej večír do biografu.“ Růže Sáronská k němu vzhlédla s obavou. „Ty přeci budeš študovat vo rádiu,“ řekla. Connie neodpovídal. „Že budeš študovat vo rádiu?“ „No toť se ví. Jen jak se trochu zmůžu. Jak budu mít náký peníze.“ Růže Sáronská se vztyčila na lokti. „Snad nechceš ted'kon vod toho utýct?“ „Né – né – toť se ví, že ne. Ale – ale já nevěděl, že to někde může bejt tak blbý, jako co jsme ted'kon.“ Dívčiny oči hleděly tvrdě. „Musíš si zvyknout,“ řekla klidně. „Prauda. Já vím. Ale musím se napřed postavit na nohy. Vydělat si náký peníze. Možná že by bylo bejvalo lepší, dybych byl vostal doma a študoval traktory.“)

Connie, osoba, ktorá bola Rosasharn najbližšie, bez rozlúčenia či vysvetlenia odišiel. Touto udalosťou Steinbeck zmenil nie len Connieho, ale aj jeho manželku. Rosasharn zmenil autor z dievčenskej hrdinky veriacej snom a predstavám na ženu, ktorá si začína uvedomovať, čo v skutočnosti znamená tehotenstvo, ako veľmi narodenie dieťaťa ovplyvní jej budúci život a život rodiny, ktorá sa o ňu a o dieťa bude musieť namiesto jej manžela postarať.

4. 5 Al Joad

Niet asi čestnejšieho boja pre muža, než je boj so sebou samým. Boj s ľahkým prikývnutím, keď treba povedať nie. S rezignáciou. So zámenou hlavného za vedľajšie. S nepomenovaním ťaživého. A s prázdny. To sú asi boje, čo nás budú strhovať vždy. A „čisté krajiny detstva“? Posunuli sa mi za tie roky... .

(Ivan Laučík)

Steinbeck nám vďaka postave Connieho ukázal, ako sa charakter človeka môže úplne zmeniť či len pravdivo prejavíť, ak je vystavený nečakaným a nepriaznivým okolnostiam, ktorým nedokáže zodpovedne čeliť. Autor nám však vo svojom diele neponúka len negatívne premeny charakterov. Myslím si, že Steinbeck svoju vieru v zodpovednosť a morálne správanie mužov aj v čase hospodárskej krízy, ilustroval na postave iba šest'násť ročného mladíka **Ala Joad**. Al je mladším bratom Toma, ktorý bol kvôli spáchanej vražde od detstva jeho mýtizovaný idol. Akonáhle však Al zistuje, že Tom nie je chladnokrvný, vysnený hrdina za akého ho pokladal, rozhodne sa žiť svoj vlastný život bez zidealizovaných vzorov a týmto „odstrihnutím“ sa začína jeho vlastná a samostatná cesta životom. Neznamená to však, že Steinbeck nám ho v diele idealizuje alebo že sa predstavami o budúcnosti výrazne líši od iných postáv. Situáciu vníma podobne ako ostatní členovia rodiny a na predstavách o budúcnosti sa viditeľne odzrkadľuje jeho mladosť a relatívne nízky vek. Kaliforniu vníma pozitívne, nepochybuje o tom, že v novej krajine sa budú mať výrazne lepšie a že aj jeho čaká nové pozitívne prostredie a v úvahách o budúcnosti cítime chlapčenskú naivitu:

Al came excitedly to the tent. "What a place!" he said. He helped himself and poured coffee. "Know what a fella's doin'? He's buildin' a house trailer. Right over there, back a them tents. Got beds an' a stove-ever'thing. Jus' live in her. By God, that's the way to live! Right where you stop-tha's where you live." (...) "I like to get a job in a garage if they's any jobs. Tha's what I really like. An' get mi a little ol' cut-down Ford. Paint her

yella an' go a-kyoodlin' aroun'. Seen a purty girl down the road. Give her a big wink, too. Purty as hell, too."

(Al prišiel vzrušene ke stanu. „Tady je to báječný!“ volal již z dálky. Naložil si na talíř a nalil si kávu. „Že byste neřekli, co tady dělá jeden mládenec? Von si vám stavi místo baráku vlečňák. Zrouna tady za stanama. Bude tam mět postele a kamínka – všecko možný. Bude v něm zkrátka vostávat. Na mou duši, to je skvělej nápad! Jezdit v autu a zastavit se, kde se ti chce – a mět byt porád s sebou.“ (...) „Já bych nejradši pracoval někde v garáži. To by se mi líbilo ze všeho nejvíc. A koupil bych si malou vojetou fordku. Natřel bych ji na žluto a jezdil bych s ní za holkama. Však jsem ted'ko viděl hezkou holku u silnice. Taky že jsem po ní hodil vočkem. Sakramentsky hezká holka!“)

Al sa netají jeho záľubou v autách a dievčatách. Je to správanie, ktoré je pre šesťnásť ročného mladíka bežné a aj toto jeho pravde podobné konanie sa stáva autorovým prostriedkom na to, aby sa nám jeden z jeho hlavných hrdinov stal sympatickejší a reálnejší. Zmeny vo vnímaní celej situácie a najmä jeho budúce plány a predstavy sa postupne menia a prispôsobujú okolnostiam. Najväčší zlom nastáva, keď sa Al zamiluje do Agnes Wainwrightovej, dievčaťa, ktoré stretne na bavlníkovej plantáži. Zo začiatku ich vzťah vníma ľahkovážne a aspoň zatiaľ dáva prednosť blízkeму odchodu s rodinou pred ďalším reálnym a zodpovedným pokračovaním ich vzťahu:

In a few moments a blond girl walked near; she was pretty and sharp-featured. She sat down in the grass beside him and did not speak. Al put his hand on her waist and walked his fingers around. "Don't", she said. "You tickle." "We're goin' away tomorra," said Al. She looked at him, startled. "Tomorra? Where?" "Up north," he said lightly. "Well, we're gonna git married, ain't we?" "Sure, sometime." "You said purty soon!" she cried angrily. "Well, soon is when soon comes." "You promised." He walked his fingers around farther. "Git away," she cried. "You said we was." "Well, sure we are." "An' now you're goin' away." (...) "Why, we'll be a-comin' back purty soon," said Al. "An' I'll have a pocketful a jack. We'll go down to Hollywood an' see the pitchers." She was lying on her back. Al bent over her. And he saw the bright evening star reflected in her eyes, and he saw the black cloud reflected in her eyes. "We'll go on the train," he said. "How long ya think it'll be?" she asked. "Oh, maybe a month," he said.

(Za malou chvíli sem prišla plavovlasá dívka, hezká, s ostrými rysy v obličejí. Sedla si k němu do trávy a nemluvila. Al ji objal kolem pasu a hmatal prsty po jejím těle. „Přestaň, Ale!“ bránila se. „To lochtá.“ „Zejtra vodjedem,“ řekl Al. Podívala se naň

zaraženě. „Zejtra? A kam?“ „Někam na sever,“ řekl nedbale Al. „Ale vezmem se, vid’?“ „Toť – až někdy.“ „Tys řek, že hodně brzo!“ vykřikla zlostně. „Až to bude, tak to bude.“ „Tys to slíbil!“ Al hmátl rukou dále kupředu. „Přestaň!“ křičela. „Tys říkal, že se vezmem.“ „Toť se ví, že se vezmem.“ „A teď jedeš pryč.“ (...) „My se vrátíme hodně brzo,“ řekl jí Al. „A budu mít kapsy plný prachů. Pojedem do Hollywoodu a budem chodit do bijáku.“ Dívka ležela nznak. Al se nad ní sklonil. A viděl v jejích očích odlesk jasné večernice, viděl, jak se jí v očích zrcadlí černý mrak. „Pojedem tam vlakem,“ řekl jí tiše. „Jak dlouho myslíš, že budeš pryč?“ ptalo se děvče. „Asi tak měsíc – víc ne.“)

Z předcházejícího textu je zřejmé, že k vztahu s Agnes sa zatiaľ správa neuvážene, no paradoxne tu zároveň vidíme jeho pocit zodpovednosti voči rodine, ktorý je skrytý za „siláckymi“ rečami o „vreckách plných peňazí“. Myslím si však, že dôkazom jeho oddanosti rodine, je jeho stála prítomnosť pri svojich blízkych. Rodinu nikdy nevystavil nebezpečenstvu ako jeho brat Tom, ani sa ich nepokúšal zbabelo opustiť ako jeho ďalší brat Noah či švagor Connie. **V správaní a reakciách postavy Ala Joda som nenašla žiadne negatívne zmeny vo vnímaní budúcnosti a teda jeho skutočná viera v pozitívny zajtrajšok sa na stranách diela nestihla premeniť na obyčajné falošné nádeje.**

Steinbeck vo svojom diele postupne menil Ala na muža, ktorý sa sám učil zodpovednosti. Autor tento proces zmeny zavŕšil práve začínajúcim vzťahom k Agnes, ktorý pre neho nakoniec predsa len znamenal rozlúčku s ďalším možným spoločným putovaním s rodinou:

Ma nodded her head. “Yes,” she said. “It's time for it.” And then she turned to the car door, where the men lay. “We're a-gettin' outa here,” she said savagely, “gettin' to higher groun'. An' you're comin' or you ain't comin', but I'm takin' Rosasharn an' the little fellas outa here.” (...) Al said, “Ma, I ain't goin'.” “Why not?” “Well – Aggie – why, her an' me-“ Ma smiled. “Course,” she said. “You stay here, Al. Take care of the stuff. When the water goes down – why, we'll come back. Come quick, 'fore it rains again,” she told Pa.

(Máma prikývla. „Máš praudu,“ rekla. „Je už nejvyšší čas.“ A potom se obrátila ke dveřím, na nichž leželi muži. „My teď kon jdem vodsad.“ rekla zuřivě, „půjdem někam vejš! Jestli taky půjdete nebo nepůjdete – to je mi jedno, ale Růžu a ty děcka vemu vodsad' pryč!“ (...) Al řekl: „Mámo, já tu vstanu.“ „Proč nechceš s náma?“ „Inu – Aggie – dyť vona a já –“ Máme se usmála. „Toť se ví – vostaň tady, Ale! Budeš dávat pozor na naše

věci. Až voda vopadne, tak se sem vrátíme. Tak honem, než zasejc začne pršet!“ řekla tátovi.)

4. 6 Pa Joad

Sú cesty, tvrdo poznačené

mužovým hnevom.

Cesty, kde vychýli sa náklad

a hrozí pádom.

Vtedy muž

vystúpi naň

a na protivnú stranu

zaváži všetkym, čím je.

(Milan Rúfus)

Ďalším významným mužským hrdinom *Ovocia hnevu* je **“Pa”, otec rodiny, starý Tom Joad**. Podľa zaužívaných spoločenských pravidiel a vzorov by postava otca mala reprezentovať mužskú autoritu, v jeho rukách by sa mala sústrediť prirodzená mužská sila, vedúca rodinu vpred. Otec Joad je však v Steinbeckovom diele zbavený viditeľnej autority a úlohu vodcu rodiny za neho preberá Matka, jeho manželka. Ako som už spomenula v úvode, rodina Joadovcov je synekdochickou vzorkou mnohých rodín, ktoré v čase hospodárskej krízy spolu zdieľali takmer rovnaký osud a preto si myslím, že bolo pre dielo veľmi dôležité, že autor sa rozhodol rodinu jemne odlišiť, neurobiť ju “úplne obyčajnou”, “úplne reprezentujúcou”. Toto odlíšenie Steinbeck dosiahol zámerne odlišnou hierarchizáciou, kedy sa autoritou a silou v rodine vyznačuje najmä postava Matky. To samozrejme nevyhnutne nemusí znamenať, že postava Otca je v diele nepodstatná, či bez prirodzeného vplyvu. Práve naopak, Otec je ostatnými členmi rodiny vnímaný ako autorita, jeho postavenie je však značne oslabené postavou Matky. Ich vzájomný vzťah je aj napriek tomu harmonický, nie je týmto Steinbeckovým usporiadaním výrazne či viditeľne narušený.

Starý Tom Joad sa teda v diele javí ako neutrálny, bezkonfliktný typ, ktorého čitateľ vníma ako pozitívneho hrdinu. Podobne ako jeho rodina aj on má spočiatku idylické predstavy o novej krajine, kde sa jeho blízki budú mať neporovnateľne lepšie než doposiaľ:

“Pa.” he asked. “You glad to be goin', Pa?” “Huh? Well-sure. Leastwise-yeah. We had hard times here. 'Course it'll be all different out there – plenty work, an' ever'thing nice an' green, an' little white houses an' oranges growin' aroun'.” “Is it all oranges ever'where?” “Well, maybe not ever'where, but plenty places.”

(„Táto,“ ptal se, „jseš rád, že se stěhujem?“ „Co říkáš? Inu – toť se ví. Aspoň – no prauđa! Měli jsme tady těžký časy. Toť se ví, tam to bude jiný – práce dost a všecko pěkný, samá zeleň a malý bílý domky uprostřed pomerančovniků.“ „No, možná že ne všade, ale na hodně místech.“)

U postavy Otca bod zlomu nachádzam v situáciách, keď počuje názory iných mužov z rodín, ktoré cestujú na západ podobne ako oni. Postupne aj u neho začínajú narastať pochybnosti a miznú argumenty, ktorými by o kvalitnejšej budúcnosti uistil seba i rodinu. Ani letáky, dovtedajší „dôkazový materiál“ o mýtizovaných neobmedzených možnostiach pracovať už nestačí a jeho istotu nahlodávajú rozumné a logické argumenty iných vedľajších postáv, ktoré počas náročného putovania ovplyvňujú jeho vnímanie celej situácie a je podobne ako oni vystavený neistote:

Pa said, “When we get there. Gettin' there's the trouble.” “Oh, but she's worth it,” said Wilson. “Why, I seen han'bills how they need folks to pick fruit, an' good wages. Why, jus' think how it's gonna be under them shady trees a-pickin' fruit an' takin' a bite ever' once in a while.” (...) Pa said, “We seen them han'bills. I got one right here.” He took his purse and from it took a folded orange handbill. In black type it said, “Pea Pickers Wanted in California. Good Wages All Season. 800 Pickers Wanted.” Wilson looked at it curiously. “Why, that's the one I seen. The very same one. You s'pose-maybe they got all eight hunderd awready?” Pa said, “This is jus' one little part a California. Why, that's the secon' biggest State we got. S'pose they did get all them eight hunderd. They's plenty places else. I rather pick fruit anyways. Like you says, under them trees an' pickin' fruit-why, even the kids'd like to do that.”

(Táta řekl: „Až se tam dostanem. Dostat se tam – to je vono.“ „Ale stojí to potom za to,“ řekl Wilson. „Dyk jsem viděl letáčky, kde je napsaný, jak tam potřebujou lidi k česání ovoce a jaký jsou tam vysoký mzdy. Jen si představte, jak to bude hezký – česat takle ovoce ve stínu těch krásnejch stromů a vobčas si kousnout do hrušky nebo jabka.“ (...) Táta řekl: „My jsme ty letáčky taky viděli. Mám zrouna jeden u sebe.“ Vyňal tobolku a vytáhl z ní na několikrát složený lístek oranžové barvy. Bylo na něm vytištěno černými písmeny: HLEDAJÍ SE ČESÁCI OVOCE PRO KALIFORNII! VYSOKÉ MZDY PO CELÝ

ROK! POTŘEBUJEME 800 ČESÁČŮ! Wilson se podíval zvedavě na letáček: „A hele, to je ten samej, kterej jsem viděl. Docela ten samej. Nemyslíte – nemyslíte – že už tam těch vosum set česačů mají?“ Táta řekl: „To je jen jeden malej kousek Kalifornie. Dyt' je to druhej největší stát, kterej u nás máme. Dejme tomu, že už mají těch vosum set. Ale je ještě moc jinejch míst. Já bych moc rád česal ovoce. Jak říkáte, pod těma stromama a trhat hrušky – dyt' to by mohly dělat malý děti.“)

Je zjavné, že starý Tom Joad sa nechce zbaviť svojich falošných nádejí o vysnenej krajine a ako protiargumenty voči neistote iných putujúcich, používa informácie, o ktorých vie, že ich pravdivostná hodnota je minimálna a o tom aká veľká je Kalifornia či koľko je tam ešte miest pre platenú prácu, v skutočnosti nič nevie.

V nasledujúcich momentoch dochádza u postavy Otca k definitívnemu vytriezveniu aj z posledných falošných nádejí a postava sa dostáva do bodu, kedy vzrastajúce rozpaky nad budúcnosťou dostávajú veľmi konkrétnu podobu. Je však zaujímavé v ďalšom texte sledovať stálu túžbu veriť a Otcov opätovný „úpadok“ k pochybným, dávno zavrhnutým ilúziám:

At each entrance-gate Al slowed; and at each gate there was a sign: “No help wanted. No trespassing.” Al said, “Pa, they's boun' to be work when them fruits gets ready. Funny place-they tell ya they ain't no work 'fore you ask' them.” He drowe slowly on. Pa said, “Maybe we could go in anyways an' ask if they know where they's any work. Might do that.” (...) Pa said, “I ain't got no hunch we'll find work. Guess we got to look though. We don't even know where-at to look. ” “I ache,” said Uncle John. “I ache all over, an' I got it comin'. I oughta go away where I won't bring down punishment on my own folks.” Pa put his hand on John's knee. “Look here,” he said, “don' you go away. We're droppin' folks all the time-Grampa an' Granma dead, Noah an' Connie-run out, an' the preacher-in jail.”

(U každých vrat zpomalil Al rychlost, a na každých vratech byl nápis: PRACOVNÍ SÍLY SE NEPŘIJÍMAJÍ. VSTUP NA POZEMEK SE ZAPOVÍDÁ. Al řekl: „Táto, tady přeci musí bejt práce, až to všechno ovoce uzraje. Tady jsou diuný lidi – řeknou člověku, že tu není práce, ještě dřív, než se na ni zeptá.“ Jel pomalu dále. Táta řekl: „Snad bysme mohli někde vejít a zeptat se, jestli nevěděj, kde je náká práce. To snad by sme mohli.“ (...) „Mám takový tušení, že nenajdem práci,“ řekl táta. „Toť se ví – hledat musíme. Ale nevíme ani, kde bysme měli začít.“ (...) „Mám bolení,“ řekl strýc Jan. „Celý tělo mě bolí. Měl bych jít někam jinam, kde bych nemoh přivolávat neštěstí na svý vlastní lidi.“ Táta mu

položil ruku na koleno. „Poslyš, Jene – nechod' pryč! My už i tak porád někoho ztrácíme. Dědeček a babička umřeli, potom vod nás utekli Noe a Connie – a ten kazatel, toho zauřeli do lapáku -“)

“Seems to me-“ Pa stopped. The circle was silent for him. “Well-I jus' thought, if a fella had a acre. Well, my woman she could raise a little truck an' a couple pigs an' some chickens. An' us men could get out an' find work, an' then go back. Kids could maybe go to school. Never seen sech schools as out here.” “Our kids ain't happy in them schools,” Black Hat said. “Why not? They're pretty nice, them schools.” “Well, a raggedy kid with no shoes, an' them other kids with socks on, an' nice pants, an' them a-yellin' “Okie.”(...) Pa demanded, “Well, what the hell am I goona do? We're outa money. One of my boys got a short job, but that won't feed us. I'm a-gonna go an' take twenty cents. I got go.”

(„Mně se zdá,“ řekl táta a zarazil se. Kruh mužů čekal mlčky, co řekne. „No teda, jáj sem si jenom tak myslel – dybych měl tak aspoň jitro. Moje stará by mohla pěstovat trochu zeleniny a dvě prasátka a nějaký slepice. A děti by mohly aspoň chodit do školy. Ještě jsem v životě neviděl takový školy, jako maj tady.“ „Naše děti se nemaj dobře v těch školách,“ pohodil Černý širák. „A proč? Takový pěkný školy!“ „Inu – přijde takový votrhaný děcko, je to bosý, a ty druhý maj střevíce i punčošky a hezký šatečky a řvou na něj: „Oki!“ (...) Táta se ptal: „Tak co mám k sakru dělat? Nám už došly peníze. Jeden z mejch hošů dostal nakrátko práci, ale to nás neuživí. Já půjdu a vemu těch dvacet centů. Musím.“)

Starý Tom Joad, muž, ktorého najvýznamnejšia životná cesta bola tvrdo poznačená jeho vlastným hnevom, beznádejou, túžbami a stratami, kedy rodine hrozil pád a on musel zasiahnuť. Zasiahnuť všetkým, čím bol.

4. 7 Jim Casy

Kde inde môžeme žiť ako v dňoch?

ach, riešenie tejto otázky

núti kňaza i doktora

v ich dlhých plášťoch

bežať cez polia.

(Philip Larkin)

Myslím si, že najdôležitejším mužským hrdinom románu je postava **Jima Casyho**, ktorého v diele nájdeme aj pod menom **Reverend Casy**. Jeho dôležitosť vnímam najmä v súvislosti s jeho spätosťou s autorom. Bez ohľadu na to, či sa Steinbeck s myšlienkami tejto svojej postavy stotožňoval alebo nie, v rečiach a konaní Jima Casyho je viditeľne zjavné, že nosné myšlienky a názory na Veľkú hospodársku krízu, pretavil autor práve do neho. Myslím si, že dôležitosť tohto hrdinu sa nám ukáže už v úvodných kapitolách, kedy prvý rozhovor medzi hlavnými postavami diela prebieha práve medzi Reverendom Casym a Tomom Joadom.

Steinbeck vniesol týmto hrdinom do príbehu zreteľne odlišné vnímanie oproti iným postavám. Tým, že autor postavil Casyho do role kňaza, ktorý sa dobrovoľne vzdal svojho povolania, naznačil, že tento románový hrdina bude od ostatných postáv odlišný. Očakávame od neho, že ako bývalý kňaz bude odlišný vzdelaním, chápaním vecí, či novými, revolučnejšími myšlienkami. Steinbeck nám však predstavuje obyčajného človeka, rovnako trpiaceho, rovnako neistého a hľadajúceho ako ostatné postavy románu. Casy sa dobrovoľne vzdal svojho kňazstva a v priebehu celého diela to ostatným postavám neustále pripomína. Oni ho však majú zrejme natrvalo zafixované ako prostredníka medzi nimi a Bohom. Vážia si ho aj napriek jeho zlyhaniu z minulosti, ktoré boli hlavným dôvodom definitívneho rozhodnutia nebyť viac kňazom:

Grampa focused his eyes fiercely until he recognized Casy. "Oh, he's all right. I always liked him since I seen him-" He winked so lecherously that Granma thought he had spoken and retorted, "Shut up, you sinful ol' goat." Casy ran his fingers through his hair nervously. "I got to tell you, I ain't preacher no more. If me jus' bein' glad to be here an' bein' thankful for people that's kind and generous, if that's enough-why, I'll say that kinda grace. But I ain't a preacher no more."

(Dědeček prudce zašilhal, až poznal Casyho. „Aha, tendle kazatel je to,“ řekl. „Ten je docela dobrej. Měl jsem ho dycky rád vod tý doby, co jsem ho viděl, jak –“ Zamžoural očima tak oplzle, že babička myslila, že to dědeček řekl až do konce, a odsekla: „Drž hubu, ty starej hříšnej kozle.“ Casy si nervosně prohrábl prsty ve vlasech. „Musím vám říct, že už nejsem kazatel. Jestli vám stačí moje radost, že jsem tady mezi váma, mezi štědrejma a laskavejma lidma – pomodlím se na ten způsob. Ale já už nejsem kazatel.“)

Podobne ako u väčšiny hlavných hrdinov Steinbeckovho románu, aj Jim Casy spočiatku prepadá falošným ilúziám o jeho ďalšom osude. Robí si idealistické plány na nový začiatok, v ktorých očividne cítime túžbu po zmene. Zároveň sú Casyho slová

dôkazom o tom, že odmieta svoje prvotné chápanie toho, čo bolo pre neho sväté, mení sa jeho chápanie dobra a vecí, ktoré by ho mali reprezentovať:

The preacher sighed. "I'll go anyways," he said. "Somepin's happening. I went up an' I looked, an' the lan' is empty, an' this whole country is empty. I can't stay here no more. I got to go where the folks is goin'. I'll work in the fiel's, an' maybe I'll be happy." (...) I ain't gonna try to teach 'em nothin'. I'm gonna try to learn. Gonna learn why the folks walks in the grass, gonna hear 'em talk , gonna hear them sing. Gonna listen to kids eatin' mush. Gonna hear husban' an' husban' an' wife a-poudin' the mattress in the night. Gonna eat with 'em an' learn." His eyes were wet and shining. "Gonna lay in the grass, open an' honest with anybody that'll have me. Gonna cuss an' swear an' hear the poetry of folks talkin'. All that's holy, all that's what I didn' understan'. All them things is the good things."

(Kazateľ si vzdychl. „Jel bych, at' je to jak je,“ začal. „Něco se děje. Šel jsem a díval jsem se, a domky jsou prázdný a země je prázdná a celá krajina je prázdná. Nemůžu už tady vystat. Musím jít tam, kam jdou lidi. Budu pracovat na polích, a budu možná šťastnej.“ (...) Nebudu se pokoušet, abych je něčemu naučil. Budu hledět, abych se sám něčemu naučil. Naučím se, proč choděj líhat s holkama na trávu, uslyším je mluvit, uslyším je zpívat. Budu poslouchat, jak děti mlaskaj, dyž jedí kaši. Budu poslouchat, jak vrzá postel, dyž se v ní hrnclujou manžel s manželkou. Budu s lidma jíst a učit se vod nich.“ Oči mu zvlhly a leskly se mu. „Budu ležet na trávě s každou, která mně bude chtít. Budu mluvit sprostě a klít a budu poslouchat poesii, která je v tom, dyž lidi mluvěj. To všechno je svatý, tomu všemu jsem nerozuměl. Ty všechny věci dobrý věci.“)

Reverend Casy je v diele po Tomovi Joadovi ďalším autorovým príkladom toho, že prvotná túžba po zmene a chuť začať úplne nový život nie sú zárukou toho, že sa nám to aj sktutočne musí podariť. Steinbeck nechal bývalého kňaza zacítiť radosť z blížiacej sa zmeny, ktorej iniciátorom bude sám Casy a tým mu autor dal istotu lepšieho zajtrajška. Aj on však postupne ustupuje od svojich ideálnych ilúzií, ktoré by mu zaistili vďaka zmene vnímania spoznať nový krajší svet. Je vnímavejší než väčšina postáv diela a tak môžeme cez neho aj my vnímať hlbšie skutočnú atmosféru diela, ktorá nám je predostretá najmä cez rozhovory hlavných a vedľajších postáv, ktoré sú väčšinou obyčajní ľudia, dlho netušiaci čo sa vlastne v krajine deje. Autor vytvoril postavu, ktorej slovám čitateľ podvedome dôveruje najviac, vzhľadom na to, že ako bývalý kazateľ by mal mať viac vzdelania, viac informácií či viac teórií o súčasnej situácii v krajine než napríklad členovia rodiny

Joadovcov, s ktorými cestuje na západ. Počas celého diela sa však o Casyho predchádzajúcom vzdelaní nedozvedáme nič, napriek tomu prostredníctvom jeho rozhovorov s inými postavami vnímame jeho vyššiu vzdelanostnú úroveň ako aj detailnejšie vnímanie situácie:

“Tom, they's hunderds a families like us all a-goin' west. I watched. There ain't none of 'em goin' east-hunderds of 'em. Did you notice that?” “Yeah, I noticed.” “Why-it's like-it's like they was runnin' away from soldiers. It's like a whole country is movin'.” “Yeah,” Tom said. “They is a whole country movin'. We're movin' too.” “Well-s'pose all these here folks an ever'body-s'pose they can't get no jobs our there?” (...) “An ifya listen, you'll hear a movin', an' a sneakin', an' a rustlin', an'-an' a res'lessness. They's stuff goin' on that the folks doin' it don't know nothin' about-yet. They's gonna come somepin outa all these folks goin' wes'-outa all their farms lef' lonely. They's gonna come a thing that's gonna change the whole country.”

(„Tome, na západ jedou stovky takovejch rodin, jako jsme my. Dával jsem na to pozor. Žádná nejede na východ – stovky jich jedou na západ. Všim sis toho?“ „Toť – všim.“ „Je to – je to, jako by utíkali před vojskem. Je to, jako by se stěhovala celá země.“ „Ba,“ přisvědčil Tom. „Je to takový. Celá země se stěhuje. My se taky stěhujem.“ „No dobře – a teď dejme tomu: co dyž všichni ty lidi – dejme tomu – co dyž tam na západě nedostanou práci?“ (...) „A dybys dával pozor, slyšel bys pohyb a takový pohyb a takový nějaký plížení a chrastění a – a neklid. Něco se děje – něco, vo čem ty lidi, co to dělaj, sami nevěděj – ještě vo tom nevěděj. Z toho, že lidi táhnou všichni na západ, z toho něco pojde – z toho, že vopustili svý statky. Z toho pojde něco, co změní celou zem.“

Predchádzajúci text je zároveň ukázkou zlomu Casyho premýšľania nad budúcnosťou. Z optimistických, až chlapčensky naivných predstáv sa stávajú reálne obavy o ďalšie pokračovanie sťahovania a o ľudí, ktorých nespokojnosť môže prerásť do nepredstaviteľých rozmerov. Casy to všetko cíti a vzrastajú v ňom obavy. Na predchádzajúcom citovanom texte môžeme sledovať, že Casy si uvedomuje riziko nepravdivosti letákov sľubujúcich prácu pre každého a zrnko pochybností zničí jeho pôvodné plány absolútnej zmeny života.

Zistujeme, že Steinbeckov Reverend Casy, bývalý kňaz, ktorého myšlienky a túžby dielu často pridávali poetický charakter je aj napriek tomu obyčajný človek, ktorého túžba po zmene nič nezmení a my si uvedomujeme pominuteľnosť jeho snov a nádejí

v hospodárskej kríze, ktorá ničí ľudí nie len zvonka, hladom a nedostatkom financií, ale aj zvnútra, búraním ich istôt a sebavedomia, ktoré nahrádza strach a ponížovanie.

Toto boli hlavní hrdinovia Steinbeckovho románu *Ovocie hnevu*, u ktorých som najintenzívnejšie vnímala ich vnútorné premeny a postupnú zmenu viery na ilúzie a falošné nádeje. Ako som už spomenula, myslím si, že vnútorný svet hrdinov bol základom pre ich činy a ich vonkajšie prejavy, ktoré sa pre príbeh diela *Ovocie hnevu* stali nosnými.

„...každý žije predovšetkým sám „za seba“, a to „sám v sebe“, aby potom mohol žiť s iným a s inými. Seba pritom dôverne poznávame a poznáme v každej chvíli, sami v sebe. Iní sú nám prístupní len podľa svojich vonkajších prejavov. Z nich potom „usudzujeme na ich vnútro“, „tušíme ho.““ (Miko, 1995, s.9)

5 INTRODUKCIA A FINÁLE

5.1 Incipit

To the red country and part of the gray country of Oklahoma, the last rains came gently, and they did not cut the scarred earth.

(Ten rok byly deště v Oklahomě mírné. Přišly zpolehounka na červenou zemi a dílem i na šedou zemi oklahomskou, a nerozbrázdily zjizvenou půdu.)

Toto je incipit, teda prvá veta diela, tvoriaca bránu do Ovocia hnevu. Môžu byť jej úvodné slová viac než vstupom do príbehu? Majú šancu nestratiť sa v tisíckach iných slov pre príbeh dôležitejších, pre opis žiadanejších?

„*Incipit* (z lat. *incipere* = začínať) je sémanticky zaťažená vstupná veta textu, ktorá dáva kľúč k nasledujúcemu dianiu.“ (Všetička, 1992, s.49)

V prípade diela Ovocie hnevu prvej vete neprípisujem takú dôležitosť ako poslednej vete románu. To ale neznamená, že nám neodhaľuje veľa. Práve naopak, skutočne je istým kľúčom k ďalšiemu rozvíjaniu deja. Steinbeck už prvými slovami dokazuje svoju presnosť vyjadrovania a už tu môže vyniknúť úžasná, v celom diele prítomná detailnosť výrazu. Až po prečítaní knihy, alebo aspoň jej väčšej časti zistíme, že Steinbeck je k nám už od prvej vety úprimný a zjavná detailnosť a opisnosť výrazu sú charakteristické pre celé dielo a incipit teda nie je len akýmsi „komerčným“ úvodom, ktorý má ambíciu získať čitateľa, ale stáva sa hodnoverným vstupom do príbehu a je predzvesťou mnohých ďalších dôveryhodne detailných a opisných viet. Myslím si, že práve úprimnosť prvej vety voči dielu, je vodítkom pre čitateľa k vnímaniu celého ďalšieho čítania románu Ovocie hnevu.

5.2 Explicit

Zo skúsenosti očakávame, že epický príbeh by mal mať nejaké dejové vyústenie, záver, ktorý by nám všetko objasnil, alebo naopak, ktorý by nás postavil pred otvorený koniec a tým načrtol nový začiatok za stranami diela. Je teda prirodzené, že od poslednej vety knihy, ktorú sa chystáme onedlho dočítať očakávame čosi zvláštne, odlišné a významnejšie než od ostatných viet, tvoriacich literárne dielo. Rozuzlenie je prítomné v diele skôr než iba v posledných vetách, no v explicite tušíme odkaz autora, či zámer s akým knihu napísal. Zároveň však nie je pravidlom, že autor poslednú vetu významovo uprednostní pred ostatnými a preto je na recipientovi diela, či explicit ovplyvní jeho

čitateľský zážitok alebo pre neho bude “len poslednou vetou”, ktorá prirodzene v nás uzatvorí alebo naopak nanovo otvorí príbeh.

V prípade Steinbeckovoho románu *Ovocie hnevu* je explicit významovo dôležitou zložkou, ktorá dielo síce kompozične uzatvára, no zároveň čitateľa uisťuje o pokračovaní príbehu aj za stranami knihy, ktorý si však už bude musieť domyslieť a predstaviť sám: *She looked up and across the barn, and her lips came together and smiled mysteriously.* (Vzhlédla ke stropu, rozhlédla se po stodole; sevřela rty a usmála se tajemně.)

Myslím si, že Steinbeck dal poslednou vetou svojho románu jasne najavo, že aj po prečítaní ostali v príbehu veci, ktoré by sme mali odhaľovať. Explicit, ktorý znamená otvorený koniec je zárukou pre ďalšie uvažovanie o texte a jeho dodatočné odhaľovanie čitateľom. Tým, že sa Steinbeck rozhodol práve pre otvorený koniec románu, na úrovni kompozície dosiahol zvýšenú mieru implicitnosti výrazu, pretože posledná veta neprehliadnuteľne obsahuje čosi skryté, ticho prítomné a najmä citelne mnohoznačné, čím si zaistil našu participáciu v dotváraní príbehu aj po jeho prečítaní. (Plesník, 2008, s.145)

Explicit románu *Ovocia hnevu* samozrejme získava zmysel len ak ho čitateľ vníma v kontexte celého príbehu. Posledná veta je vyústením tragického osudu jednej z hlavných postáv, mladej ženy Rosasharn, ktorá na stranách, ktoré predchádzali poslednej vete, stratila dve jej veľmi blízke bytosti. Prvé sklamanie zažila keď ju opustil jej manžel Connie, ktorý sa bez rozlúčenia rozhodol začať nový život sám. Druhú, omnoho bolestivejšiu ranu utržila keď sa jej narodilo mŕtve dieťaťko. Steinbeck svoju mladú hrdinku vystavil skúškam osudu, ktoré by mnoho reálnych žien nedokázalo prijať alebo zvládnuť. Myslím si, že tragickosť osudu mladej Rosasharn bola dôvodom prečo autor venoval záver knihy práve jej. V posledných momentoch a riadkoch diela tragickosť výrazu nadobudla takmer najvyššiu možnú mieru, pretože samotný explicit je súčasťou momentu, kedy táto hrdinka kojí takmer na smrť vyhladovaného muža mliekom, ktoré sa v jej tele vytvorilo pre jej mŕtve narodené dieťa. Autor zároveň posledné momenty knihy stavia do obdobia povodní a nekončiaceho dažďa, ktorý tragickosť výrazu znásobuje.

Posledná veta románu vo mne rezonovala ešte dlhý čas po jeho prečítaní, pretože finále knihy podľa môjho názoru ilustrovalo náladu a dianie takmer celej druhej polovice diela. Myslím si, že explicit *Ovocia hnevu* nebol pre čitateľa zvlášť prekvapujúci či provokatívny. Napriek tomu v ňom cítime kontrast voči viditeľne realistickému charakteru diela. Oproti tvrdej realite tu náhle stojí čosi nedopovedané a otázne. V spojení s vnímaním celej finálnej scény diela oprávnene vnímame apokalyptickosť výrazu, ktorá sa viaže na

celú tragickú záverečnú scénu chudoby, ľudského utrpenia a zbytočnej snahy jednotlivca. Celý tento výjav vnímame ako ľudskú katastrofu, ktorá je ale pre Rosasharn chápaná ako *očistná akcia* (Vaněk, 2008, s.262), keďže ňou prežitá katastrofa odrazu naberá životne dôležitý význam pre iného človeka.

Explicit Ovocia hnevu vyvoláva otázky, otvára tajomstvo a tak realisticky písané a nami vnímané dielo končí tajomne. Ved' čo môže byť záhadnejšie než mysteriózny úsmev ženy?

Posledná veta románu je súčasťou finále, o ktorého dôležitosti svedčí aj vyjadrenie samotného autora. On reagoval na vyjadrenú nespokojnosť zo strany vydavateľstva The Viking Press, ktoré pred vydaním knihy žiadalo Steinbecka o zmenu záveru knihy so scénou s Rose of Sharon, pretože sa im zdal príliš kontroverzný. 16. januára 1939 im Steinbeck odpísal: "I am sorry but I cannot change that ending... . The giving of the breast has no more sentiment than the giving of a piece of bread. I'm sorry if that doesn't get over. It will maybe. I've been on this design and balance for a long time and I think I know how I want it. And if I'm wrong, I'm alone in my wrongness."

Je mi ľúto, ale tento záver nemôžem zmeniť... . Ponúknutie prsníka v sebe nemá o nič viac sentimentality než ponúknutie kúska chleba. Je mi ľúto ak to neprerazí. Možno sa tak stane. Už dlhý čas som za takýto vzor a vyváženosť a myslím si, že viem aké chcem aby to bolo. A ak sa mylím, som vo svojom omyle sám.

Explicit a celé finále románu obsahujú veľmi veľa elementov, ktoré znásobujú smútok, tragickosť a apokalyptickosť výrazu. Dlho trvajúci dažď a úrodu ničiace povodne, nulová šanca Joadovcov znovu získať prácu, pre záchranu nutné rozdelenie rodiny, mladá Rosasharn, ktorá kojí dospelého muža. Steinbeck na začiatku diela čitateľa vnára do prostredia takmer suchej, dažďom jemne ovlaženej krajiny na východe Spojených štátov amerických a z diela nás vprevádza za kalifornského neutíchajúceho dažďa na západe. S odstupom času vnímam určitú paralelu medzi vývinom príbehu (jeho začiatkom a koncom) a vnútornými premenami jeho hlavných protagonistov. Aj oni spočiatku cítili "sviežosť" nového začiatku, no postupne sa ich nádeje stávali vlačnejšími a rad-radom boli ich túžby a sny zničené a jediné čoho mali prebytok bol dažď, ktorý im nakoniec priniesol skazu.

Dážď. A dážď. Neustávajúci. (...)

Zmýva z nás spomienky na tie spomienky.

Šaty pril'nuli na nás a voda na kožu. Zostávame len my. My teraz.

(Ivan Štrpka)

ZÁVER

Myslím si, že vďaka interpretácii postáv v práci, som naplnila svoju potrebu bližšie a dôraznejšie pochopiť román *Ovocie hnevu*. Výrazne mi k tomu dopomohla originálna verzia diela, ktorá vznikla pri príležitosti 50. výročia vydania románu. Toto vydanie reprodukovalo pôvodný text publikovaný v roku 1939 v materskom vydavateľstve The Viking Press.

Keďže som v práci dala prednosť tematickej rovine diela, mohla som sa plne sústrediť na Steinbeckovo realistické zobrazenie hlavných hrdinov a skúmala som ich vnútorné vývinové premeny a zlomové body v ich vnímaní. Ako dôležité vnímam najmä to, že v *Ovocí hnevu* som literárnu postavu ako textovú kategóriu interpretovala v súvislosti s myslením a správaním reálnych ľudí.

*Čo niektorí ľudia nachádzajú v náboženstve, spisovateľ môže nájsť vo svojom remesle...
niečo ako prenikanie k vznešenosti.*

(John Steinbeck)

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

<http://www.sparknotes.com/lit/grapesofwrath/summary.html> (online 10.4.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Depression_in_the_United_States (online 12.11.2012)

L'AMOUR, L. 2000. *Sackettova zem*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2000. 144 s. ISBN 80-220-1047-2

LAUČÍK, I. – REPKA, P. – ŠTRPKA, I. 2007. *Pohybliví v pohyblivom*. Ivanka pri Dunaji : F. R. & G. , 2007. 400 s. ISBN 978-80-85508-76-5

MAILER, N. 1992. *Ostrí chlapci netancujú*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1992. 240 s. ISBN 80-220-0367-0

MIKO, F. 1995. *Význam, Jazyk, Semióza*. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1995. 140 s. ISBN 80-88-738-55-5

PLESNÍK, Ľ. 1998. *Estetika Inakosti*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1998. 140 s. ISBN 80-8050-199-8

PLESNÍK, Ľ. a kol. *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. 474 s. ISBN 978-80-8094-350-9

RÚFUS, M. 1972. *Stôl chudobných*. Bratislava : Smena, 1972. 84 s. Bez ISBN

SCHÄTZING, F. 2007. *Smrť a diabol*. Bratislava : Ikar, 2007. 424 s. ISBN 978-80-551-1470-5

SCHLINK, B. 2006. *Predčítač*. Bratislava : Slovart, 2006. 176 s. ISBN 80-8085-159-X

STEINBECK, J. 1992. *The Grapes of Wrath*. New York : Penguin Books, 1992. 480 s. ISBN 978-0-141-18506-4

STEINBECK, J. 1963. *Hrozny hněvu*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. 410 s. Bez ISBN

ŠTRPKA, I. 1989. *Všetko je v škrupine*. Bratislava : Smena, 1989. 112 s.

VŠETIČKA, F. 1992. *Stavba prózy*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992, 152 s. ISBN 80-7067-203-X